

Åkerrikse *Crex crex*

Global utbredelse

Åkerrikse er en palearktisk art som ruger over det meste av Europa, fra Irland i vest, mot nord til Orknøyene, Shetland og omtrent til polarsirkelen i Fennoskandia, østover i Russland til Jenesei og Altai, og mot sør til Sør-Frankrike, Nord-Italia, Balkan, Tyrkia, Iran og Turkestan. De nordligste funnene av åkerrikse er gjort i Norge.

Norsk utbredelse og habitatvalg

Tidlig i dette århundret ble åkerrikse regnet som alminnelig i de fleste lavereliggende strøk nord til søndre Helgeland, og fra forrige århundre er hekkefunn kjent så langt nord som Troms. Det skjedde en kraftig tilbakegang i bestand og utbredelse fra 1910. Haftorn (1971) oppgir at åkerrikse stort sett var forsvunnet fra Østlandet etter 1950, og at viktigste rugeområde var kysten fra Vest-Agder til Fosenhalvøya i Trøndelag.

Atlas-kartet viser i noen grad samsvar med den utbredelse Haftorn oppga i 1971, med Rogaland og Møre og Romsdal som tyngdepunkter. Det er i Atlas-perioden gjort flere funn i Østlands-området — særlig rundt Oslofjorden, men også i Oppland. Ingen av disse funnene er imidlertid registrert som konstatert hekking. Bare en observasjon er registrert fra Nordland i Atlas-perioden. Det dreier seg om et funn fra Lurøy angitt som mulig hekking. I Rogaland, som alltid har vært regnet som et av de sikreste områdene for åkerrikse i Norge, er den i Atlas-perioden registrert i 42 ruter (10x10 km). De fleste hekkefunnene er imidlertid fra 1970-tallet, og kartet er nok mer dekkende for situasjonen tidlig i perioden enn for siste del av perioden (Hauge 1988).

Åkerrikse er i stor grad knyttet til frodig kulturmark (åker og eng). På Jæren har den i de senere årene vanligvis blitt registrert på siloeng, hovedsakelig med en blanding av timotei, engsvingel, kløver, raigras og hundegras (Tysse & Kristensen 1986). Den benytter også fuktige enger og starrmarker ved sjø og ferskvann, samt brakkområder nær dyrka mark.

Bestandsstørrelse og bestandsutvikling

Bestanden av åkerrikse kan variere mye fra år til år, og kan enkelte år nærmest opptre invasjonstypen i Nord-Europa. Det har imidlertid vært en generell bestandsnedgang i Nord- og Vest-Europa i dette århun-

dre, og åkerrikse har forsvunnet fra mange av sine opprinnelige hekkeområder både i Norge og i andre europeiske land. Bestanden i Storbritannia gikk tilbake fra 5000 par i 1972 til 650 par i 1978. Av våre naboland har Finland pr. i dag den største bestanden med 500-1000 par, og der ble det også notert en bestandsøkning i perioden 1978-1987 (Koskimies 1992). Bestanden i Norge ble i 1984 anslått til 100-200 par (Roalkvam 1984b). Den har nå gått ytterligere tilbake, og regnes for landet som helhet nå å være på mindre enn 100 par. I Rogaland var bestanden i 1975 minst 90 par, hvorav 70 par på Jæren og 20 på Karmøy. Etter 1975 er bestanden her gått markert tilbake, og i perioden 1984-86 ble arten registrert på mindre enn 25 lokaliteter hvert år i Rogaland (Tysse & Kristensen 1986). Det er usikkert om det nå foregår vellykket reproduksjon i Rogaland, i og med at så mye som 80% av de registrerte fuglene oppholder seg på graseng som slås første gang i midten av juni (Hauge 1988).

Bestandsnedgangen synes generelt å være knyttet til endrede bruksformer i landbruket, både her i Norge og i Europa forøvrig. Bestandsnedgangen i Norge tok til omtrent da slåmaskinen for alvor ble tatt i bruk siste del av forrige århundre, og det antas at tidlig siloslått også gjør hekkende åkerrikser svært utsatt. Andre negative faktorer kan være redusert areal av slåttenger, mindre gunstig klima på vår og forsommer, kollisjon med ledninger, grøfting og tilplanting av enger. Åkerrikse regnes som direkte truet i Norge (Christensen & Eldøy 1988, Størkersen 1992).

Hekkebiologi

Åkerrikse oppdages lettest når hannene «krekser» i sine territorier i sene kvelds- og nattetimer fra midten av mai og utover. Eggleggingen kan pågå i en lenger periode fra slutten av mai til langt utover i juli, unntaksvis også i august. Rugetida er 16-19 døgn, og ungene blir flygedyktige etter 16-19 døgn.

Trekkforhold

Åkerrikse er trekkfugl som ankommer hekkeplassene i løpet av mai, unntaksvis så tidlig som i slutten av april i de sørlige deler av landet. De forlater landet igjen i løpet av september, med enkelte etternølere i oktober-november. Overvintringsområdet er dårlig kjent, men finnes trolig fra sentrale til sørlige deler av Afrika.

Steinar Eldøy

Åkerrikse *Crex crex*

17 ● Konstatert hekking

50 ● Sannsynlig hekking

86 ● Mulig hekking

Detaljeringsgrad: 10 x 10 km

